

MAGYARORSZÁG ÉS DÉLKELET-EURÓPA

MAGYARICS TAMÁS

A hidegháború után Európa biztonságát és stabilitását komolyan egyetlen térség veszélyeztette: a kontinens dél-keleti része, a tágabb értelemben vett Balkán. A korábbi mesterségesen létrehozott országok felbomlását gyakorlatilag kizárólag ebben a térségben követte jelentősebb mértékű erőszak – a volt Szovjetunió kaukázusi tagállamaiban zajló eseményektől eltekintve. Magyarország számára a volt Jugoszlávia területén zajló események többszörösen kiemelt figyelmet kaptak. A szomszédságban kirobbant fegyveres és nem fegyveres konfliktusok alapvető magyar érdekeket érintettek a földrajzi közelség folytán; továbbá, a több százezres magyar kisebbség helyzete, elsősorban Vajdaságban, azaz, szerb fennhatóság alatt, komoly és megalapozott aggodalmakat keltett Budapesten, ahol a magyar alkotmány is kötelezi a mindenkori kormányt a magyar nemzet tagjai iránti felelősségvállalásra. A történeti áttekintés nem tárgya a jelen bevezetőnek; mindössze annyit érdemes megjegyezni, hogy a magyar kormányok következetesen a szerbek ellen foglaltak állást a konfliktusok során, kezdve a Horvátországnak szállított fegyverektől a NATO Szerbia elleni hadműveleteiben való részvételen (átvonulási, átrepülési útvonalak, stb.) át Koszovó függetlenségének elismeréséig. Mindezt úgy kellett a magyar külpolitikának végrehajtani, hogy az újvidéki magyar lakosság ne váljon a szerb politika 'túszává', s jól felfogott nemzeti érdekből adódóan ne idegenítse el tartósan a belgrádi vezetést. A jelek szerint ez az egyensúlyozás sikerült, amit a magyar külpolitikai konszenzus egyik követendő példajaként is felfoghatunk.

A magyar délkelet-európai külpolitika minimálisan három erőterben nyilvánul meg. Elsőként az euró-atlanti integrációt kell említeni. Az atlanti közösség létfontosságú érdeke az egységes, biztonságos és stabil Európa létrehozása. A stratégiai cél egyik eddig meg nem valósult területe a Nyugat-Balkán. Itt olyan államokat találunk, amelyek nem tagjai egyik euró-atlanti integrációs szervezetnek sem, olyanokat, amelyek tagjai a NATO-nak, vagy a közeljövőben várható a csatlakozásuk, vagy amelyek tagjai a NATO-nak és az EU-nak egyaránt. A NATO-, illetve EU-tagsági kilátások is különböznek a még nem tagállamok esetében; azaz, velük szemben is differenciált politikát kell folytatni. Magyarország eminens érdeke a nyugat-balkáni térség minél gyorsabb és teljesebb integrálása az euró-atlanti közösségbe; ennek érdekében Budapestnek minden intézményi és egyéb támogatást meg kell adni az érintett országoknak, s a nemzetközi közösség többi tagjával együtt támogatni kell az integrációs szervezetekhez való csatlakozás feltételeinek teljesítését. Ebben a kérdésben Magyarországnak speciális érdekei vannak: a kisebbségvédelem általában, de különösen Szerbiában prioritást kell, hogy kapjon – a Nemzeti Tanácsok felállításának a joga megfelelő lépés a jó irányba. A széleskörű jogokkal rendelkező kisebbségek elősegítik az európai integrációba való beágyazódást is azon túlmenően, hogy nyilvánvaló módon csökkentik az adott területen jelentkező biztonságpolitikai kockázatokat.

A másik erőter, természetesen, a tágabb értelemben vett Közép-Európa. Magyarországnak geopolitikai helyzetéből adódóan egy minden irányba nyitott térségi politika folytatása az alapvető érdeke. Az északi irányultságú visevári együttműködés mellett az 1998-2002 közötti Orbán-kormány alatt létrejött ún. kis-dunai együttműködés nyugat felé nyitott – elsősorban kulturális, oktatási és kutatási – kapukat. A Regionális Partnerség már kísérlet a V4-ek, valamint Ausztria és Szlovénia együttműködésére. A Regionális Együttműködési Tanács (RCC) kifejezetten a Nyugat-Balkánra irányul, hasonlóképpen, mint nagy részben a Délkelet-európai Együttműködési Szervezet (SECI).

A Közép-európai Kezdeményezés (KeK) már kelet-délkelet irányba mutat, s érintőlegesen fontos lehet Magyarország számára a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezete (BSEC) is. Azaz, Magyarország egy tágabb közép-európai kapcsolati rendszer közepén helyezkedik el, s ezt a kulcspozíciót erősítheti majd a 2011-es EU-elnökség alatt, amennyiben annak egyik fő témája a Duna-stratégia lesz. Természetesen, számos kérdést kell még tisztázni egy akár csak többé-kevésbé koherens Duna-politika megvalósítására, így, például, a hajózhatóság és vízminőség között húzódó ellentétes érdekeket.

A regionális politika – és a magyar EU-elnökség egy másik középponti eleme – az energiabiztonság. Alapvetően a térség jelentős mértékű egyoldalú energiafüggőségének az enyhítéséről van szó. Ennek egyik legekleatásabb jele a kelet-nyugati olaj- és gázvezetékek majdnem kizárólagossága; egy észak-déli irányú együttműködés nem csupán a behozatali irányokat diverzifikálná (Norvégia, Közel-Kelet, Észak-Afrika), hanem a Nyugat-Balkán államait összekapcsolná Közép-Európával is. Az energetikai együttműködés egy másik lehetséges területe a folyékony gáz (LNG) megjelenése lenne horvátországi, illetve északon lengyel terminálokon keresztül.

A harmadik területet a kétoldalú kapcsolatok jelentik. Magyarország tőke kivitelének és kereskedelmi kapcsolatainak egyik legjelentősebb célterülete Délkelet-Európa, habár itt is egy erősödő versennyel kell szembenézni, mindenekelőtt Ausztria részéről. A magyar külkapcsolati stratégiák az utóbbi időben mind hitet tettek amellett, hogy a térségbe irányuló magyar gazdasági aktivitást fokozni kellene – akár állami segítséggel is. Bár történtek lépések ezen a téren, a lehetőségek egy része még mindig kihasználatlan.

A bilaterális kapcsolatokban jelenik meg a speciális magyar kisebbségi kérdés is. A magyar politikai erők egyetértenek abban, hogy a stratégiai cél a magyar kisebbségek szülőföldön maradásának segítése, s identitásának megőrzése minden lehetséges (intézményi, oktatási, kulturális, stb.) formában. Paradox módon, a délkelet-európai politikai vezetők a korábbiaknál nagyobb megértést tanúsítanak a kisebbségi kérdés iránt. Jugoszlávia széthullásával a szerbység több utódállamban kisebbségi helyzetbe került, s mivel a délvidéki magyar lakosság többsége a szerbiai Vajdaságban él, a belgrádi hatóságok – részben akár reálpolitikai megfontolásokból, így például precedens teremtési szándékkal – engedékenyebb magatartást tanúsítanak a magyar kisebbség irányába, mint korábban. Ugyanakkor az európai integrációs törekvés is az európai értékek és normák átvétele felé tereli a szerb politikai vezetés gondolkodását.

A vízummentesség könnyebbé teszi a magyar-szerb határ átjárhatóságát. Magyarországnak lehetősége nyílik délkeleti irányban is fokozott intenzitású határ menti együttműködésre, vagy akár (makro)régiók létrehozására a területi kohézió elve alapján. Az európai integráció opciója miatt a Nyugat-Balkán államai nyitottabbá váltak szakpolitikai régiós együttműködési formák teremtésére is (például, környezetvédelem, oktatás, stb.) A madridi keretegyezmény (1980) támogatja a helyi hatóságok határ menti együttműködésének államközi egyezményekkel való támogatását is; a térség országaival egy Magyar-Szlovén Határon Átnyúló Vegyes Bizottság és egy Magyar-Horvát Határon Átnyúló Regionális Koordinációs Fórum alakult meg. Magyar-szerb és magyar-román viszonylatban ilyen intézményesített kétoldalú együttműködésről nem beszélhetünk, de mindkét országgal tárcaközi bizottságok működnek egyes területeken.

A térségbeli magyar biztonsági érdekek egyik jeleként a magyar fegyveres erők részt vesznek a boszniai és koszovói békefenntartó erők munkájában, illetve magyar műszaki alakulatok segítettek a boszniai károk helyreállításában is. Mindezen túlmenően magyar civil szervezetek ugyancsak jelen vannak a térségben, és különböző programokkal segítik a helyi civil társadalom építését, a politikai folyamatok demokratizálását (például, választási megfigyelők Albániában), illetve – Bosznia-Hercegovina esetében – magyar szakértők is dolgoznak az állam új, föderatív alkotmányának alapelvein.

*